

O viață ce merită trăită

Calea
cătrec cele mai
importante
lucruri

MIROSLAV VOLF
MATTHEW CROASMUN și
RYAN MCANNALLY-LINZ

Traducere
din limba
engleză de
Dan Crăciun

TREI

CUPRINS

<i>Introducere. Această carte v-ar putea răscoli întreaga viață</i>	9
Partea I. Scufundarea	27
1. Ce merită să dorim?	29
2. De unde începem?	40
Partea a II-a. Adâncurile	51
3. Cui dăm socoteală?	53
4. Ce stare de spirit însoțește o viață bună?	65
5. Ce trebuie să sperăm?	75
6. Cum trebuie să trăim?	87
Partea a III-a. Străfundul	107
7. Testul rețetei	109
8. Imaginea de ansamblu	126
Partea a IV-a. Înfruntarea limitelor	145
9. Când (inevitabil) o zbârcim	147
10. Când viața este dureroasă...	161
11. ... și nu există niciun remediu	173
12. Sfârșitul	188
Partea a V-a. Înapoi la suprafață	201
13. Se dovedește că avem niște treburi de făcut	203
14. Schimbarea este dificilă	214
15. Cum facem să dureze	228
<i>Epilog. Ce contează mai presus de toate</i>	244
<i>Mulțumiri</i>	247
<i>Note</i>	251

INTRODUCERE

ACEASTĂ CARTE V-AR PUTEA RĂSCOLI ÎNTREAGA VIAȚĂ

Judecând după normele obișnuite, înainte să fi devenit Buddha, Siddhartha Gautama ducea o viață foarte plăcută. Era prinț, la urma urmei, și se bucura de luxul și de privilegiile regalității. Trăia într-un palat grandios, se ospăta cu delicatese, purta veșminte din cele mai fine. Tatăl său îl iubea și-l pregătea să conducă regatul. Se însurase cu o prințesă. Erau în așteptarea primului lor copil.

Bogație, putere și o familie fericită, toate erau ale lui. Zi de zi, gusta fructul unei vieți bune. Până când totul s-a transformat într-o dureroasă dezamăgire.

Într-o zi, pe când călărea prin parcul regal, Siddhartha a zărit un bătrân neputincios și a fost șocat de tragica decădere a vârstei înaintate. A doua zi, în același parc, a dat peste un om bolnav. Și după încă o zi, i-a ieșit în cale un cadavru în putrefacție. Cu totul zguduit de suferința ce părea să inunde întreaga existență, a revenit în parc încă o dată, chiar în ziua în care i s-a născut fiul. De astă dată, a întâlnit un călugăr rătăcitor și a simțit imboldul de a lăsa în urmă viața lui regească.

Chiar în acea noapte, Siddhartha a renunțat la viața de până atunci, pornind în căutarea iluminării. Nu și-a luat rămas-bun de la soție și de la fiul abia născut, de teamă că își va pierde curajul. Viața sa era acum o căutare. Văzuse adevărul suferinței și nu avea să se mai oprească din căutarea lui până când nu va fi găsit calea înfrângerii durerii. A început să țină post și să-și disciplineze trupul, încercând să atingă eliberarea prin efort spiritual. Totul în zadar. Așa că a căutat în altă parte.

După mai mulți ani de când plecase de acasă, Siddhartha stătea nemișcat sub un smochin. Preț de șapte săptămâni a meditat până când a atins înțelepciunea

pe care o căutase: suferința se naște din dorință, astfel încât cel eliberat de dorință va fi scăpat și de suferință. Și-a dedicat restul vieții comunicării acestei revelații, oferind darul iluminării oricui era gata să-l primească. După aproape 2 500 de ani, învățăturile lui călăuzesc viețile a milioane de budiști și a nenumărați alți oameni care au descoperit ceva de preț în modul lui de viață.

*

Înainte să fi fost cunoscut drept primul papă, Simon era un om ca oricare altul. Trăia într-o căsuță dintr-un orașel de pe malul unui lac nu foarte întins, dintr-un domeniu așezat la marginea unui mare imperiu. Se însurase cu o femeie din același orașel și locuia în apropiere de socrii lui. Ca mulți dintre vecinii săi, își câștiga traiul din pescuit. Petrecea numeroase nopți pe lac, împreună cu fratele său, Andrei, făcându-și meseria în așteptarea plaselor pline de pește. În cea de-a șaptea zi a săptămânii, după cum suna porunca lui Dumnezeu, se odihnea și asista la slujbele din sinagoga de prin partea locului.

O meserie, o familie, o comunitate statornică. Nu o viață orbitoare, ci un trai respectabil, plin de o bunătate firească. Până când două vorbe au întors totul pe dos.

— Urmează-mă.

Iisus, noul învățător din Nazaret, stătea pe țarm și i-a chemat pe Simon și pe Andrei. În mod normal, ar fi fost cuvinte fără noimă. Cine se îndreaptă spre doi oameni aflați la muncă și le spune să lase totul și să-l urmeze? Dar Iisus le-a vorbit cu surprinzătoare autoritate. Umbla vorba prin târg că predicile sale păreau sincere, că spusele lui aveau putere și că lucruri uimitoare se petreceau în prezența lui.

Din motive necunoscute, Simon l-a urmat. Trei ani a ascultat și a încercat să priceapă. Pătruns de venerație, a văzut cu ochii lui miracol după miracol. A învățat să-l numească pe acel om nu doar „învățător“, ci „Domnul“. Iar acest domn i-a dat, la rândul său, un nou nume: Petru, care înseamnă „stâncă“. Însă de mai multe ori Petru nu s-a ridicat la înălțimea numelui său. A înțeles greșit, a devenit suprazelos și, când a contat cel mai mult, și-a pierdut curajul: când autoritățile l-au arestat pe Iisus, Petru a tăgăduit că l-ar fi cunoscut vreodată. A privit neputincios cum soldații imperiali l-au răstignit pe Domnul său. Numai că, după trei zile, uimitor, s-a întâlnit cu Domnul, ridicat din morți.

De atunci înainte, Petru și-a dedicat întreaga viață strădaniei de a trăi așa cum poruncise Iisus și răspândirii buneii sale vestiri. Mulți ani a condus comunitatea tot mai numeroasă de adepți. Puțini pescari se îndepărtaseră de casă

mai mult decât o cerea pelerinajul de o sută de mile până la Ierusalim. Misiunea sa l-a purtat pe Simon Petru în Siria, în Grecia și chiar la Roma, capitala imperiului. În cele din urmă, l-a condus la moarte. Conform tradiției creștine, Petru a fost crucificat la Roma. Se spune că ar fi cerut să fie răstignit cu capul în jos, căci nu era demn de onoarea de a muri la fel ca Domnul său.

*

Înainte să fi devenit eroina mișcării contra lișajului și imaginea emblematică a eliberării negrilor și femeilor, Ida B. Wells era o tânără care își croia viața în condiții dificile. Născută sclavă în Mississippi și eliberată în copilărie odată cu Proclamația de Emancipare, la 16 ani Wells și-a pierdut părinții și fratele nou-născut în urma unei epidemii de friguri galbene. Ca să se întrețină pe ea și pe frații și surorile care supraviețuiseră, s-a angajat ca învățătoare. Trecută de 20 de ani, economisise destui bani ca să cumpere o treime dintr-un ziar recent lansat, *Free Speech* — „Cuvântul liber“ — și a început o carieră jurnalistică. Lucrurile mergeau bine. Până când o nedreptate îngrozitoare, deși cât se poate de credibilă, a schimbat totul.

Pe 9 martie 1892, Thomas Moss, Calvin McDowell și William „Henry“ Stewart au fost lișajați undeva în afara orașului Memphis. Crima avea o semnificație personală pentru Wells: era nașa fiicei lui Moss, Maurine.

Experiența a făcut-o pe Wells să vadă că i se vârase pe gât o minciună: „Ca multe alte persoane care citiseră despre lișajul din Sud, acceptasem ideea care îmi era transmisă — că, deși lișajul era clandestin și contrar legii, furia irațională stârnită de infracțiunea atroce de viol ducea la lișaj; că poate bruta merita oricum să moară și că gloata era îndreptățită să-i curme viața“.¹ Dar Wells îi cunoștea pe Moss, McDowell și Stewart. Ei „nu săvârșiseră nicio crimă împotriva femeilor albe“. Brusc, a văzut că lișajul era realmente „o scuză de-a scăpa de negroteii care se îmbogățeau și dobândeau proprietăți, ținând astfel rasa sub teroare“. Puțini alții din acele vremuri ar fi spus atât de limpede adevărul.

Când Wells a publicat fără ocolișuri acest adevăr, „un comitet de cetățeni de vază“ (adică o gloată de justițiar albi) au devastat sediul ziarului *Free Speech*, unde au lăsat un bilet „în care au scris că oricine va mai încerca să publice ziarul va fi pedepsit cu moartea“.² Wells și-a pierdut gazeta, dar și-a păstrat cu fermitate vocația de a spune adevărul despre lișaj unei lumi care de multe ori nu voia să asculte.

A studiat cu atenție lișajul de pe tot cuprinsul Statelor Unite și apoi a publicat constatările ei în pamflete de largă circulație. A ținut discursuri peste tot în Nordul Americii și în Britania. A influențat înființarea organizației National

Association for the Advancement of Colored People (NAACP). Wells a activat fără odihnă pentru drepturile femeilor, contribuind la formarea organizațiilor Alpha Suffrage Club și National Association of Colored Women's Clubs (NACWC). În 2020, a fost distinsă postum cu o mențiune specială cu ocazia decernării Premiului Pulitzer. Milioane de oameni au beneficiat de munca ei neobosită și de statornicul ei devotament față de adevăr.

ÎNTREBAREA

Gautama Buddha: prințul privilegiat care a devenit venerabilul întemeietor al uneia dintre marile tradiții ale lumii. Simon Petru: adeptul failibil al lui Iisus, devenit stâncă pe care s-a clădit Biserica creștină. Ida B. Wells: învățătoarea fermă care, prin adevărurile rostite, a devenit figura emblematică a mișcărilor de eliberare a negrilor și femeilor. Trei persoane foarte deosebite, cu vieți foarte diferite. Elementul comun al acestor istorii este o experiență care a pus sub semnul întrebării modul lor de viață. Ceea ce fusese normal și asumat a devenit îndoielnic. Ceva — poate totul — trebuia să se schimbe.

În aceste experiențe era implicită o întrebare fundamentală, greu de formulat. Există nenumărate modalități de-a încerca exprimarea ei: Ce este de cea mai mare importanță? Ce este o viață bună? Care este forma unei vieți înfloritoare? Ce fel de viață este demnă de umanitatea noastră? Ce înseamnă viața adevărată? Ce este corect, adevărat și bun?

Niciuna dintre aceste formulări nu o cuprinde cu totul. Întrebarea pe care oamenii încearcă s-o plăsmuiască din cuvinte îi depășește întotdeauna. Ea scapă mereu unei definiții complete. Dar asta nu o face nicidecum mai puțin reală sau mai puțin importantă. Oricât de greu ar fi s-o definim exact, este Întrebarea vieții noastre. Ea se referă la ce-i vrednic de ținut minte, la bine, rău și malefic, la tâlc, intenție, scopuri și țeluri finale, frumusețe, adevăr, dreptate, la ceea ce ne datorăm unii altora, la ce este lumea, cine suntem și cum trăim. Se referă la succesul ori la eșecul vieții noastre.

Indiferent cum ajunge până la noi, când se înfiripă, Întrebarea amenință (sau promite?) să remodeleze totul. Nimic nu a mai fost vreodată la fel pentru Siddhartha după renunțarea lui, pentru Simon după ce a fost chemat sau pentru Wells după ce și-a ascultat vocația ca reacție față de uciderea prietenilor ei. Dintr-un punct de vedere, viețile le-au fost răscolite. Dar, văzute din noua lor perspectivă, viețile lor primiseră o nouă direcție. Ce-i drept, au renunțat la multe. (În cazul lui Wells, pierderea ei a fost dublă. Lucrurile la care a renunțat

s-au suprapus peste ceea ce gloata îi răpise deja prin linșaj.) Însă ceea ce au câștigat — transformare, o radical nouă orientare față de lume și locul lor în sânul ei, un imbold călăuzitor al vieții lor — a fost calitativ mai important. Într-adevăr, pentru ei a fost mai important și decât propria viață.

Subiectul acestei cărți este Întrebarea.

Vom întocmi harta acelei Întrebări, vom fixa câteva borne, vom trasa câteva hotare. Și urmează să vă echipăm cu unele deprinderi de reflecție deosebit de potrivite pentru abordarea acestei interogații, cea mai importantă (și cea mai alunecoasă) dintre toate întrebările, în așa fel încât, ori de câte ori sunteți ținta ei, să aveți urechi cu care s-o auziți și resursele necesare pentru a-i răspunde cum se cuvine. Gândiți demersul nostru ca pe un atlas și o trusă de scule.

Ce-i drept, lectura acestei cărți nu va avea probabil efectul dramatic al unei experiențe de viață majore. Pierderea prietenilor uciși de violența adeptilor supremației albe, întâlnirea cu un învățător care pare să întruchipeze puterea și adevărul lui Dumnezeu, vederea bruscă a adâncurilor suferinței din lume — acestea sunt tipuri de șocuri sistemice care nu pot fi planificate, prezise ori fabricate de o carte.

Dar Întrebarea este imprevizibilă. Când discutăm despre adevăr și valoare, chiar și o carte poate să conducă la o schimbare profundă. Frederick Douglass (1818–1895) a citit *The Columbian Orator* [*Oratorul columbian*]³ pe când era un tânăr sclav și a găsit acolo nu doar un manual de retorică, ci și o viziune despre libertate și drepturile omului. Întrebarea poate să ni se arate când ne așteptăm mai puțin. Ea pândește îndărătul momentelor aparent banale din viața noastră, mereu gata să întoarcă lucrurile cu susul în jos, purtându-ne pe cărări surprinzător de noi.

Poate că toate acestea sună descurajant. Chiar copleșitor. Poate că simțiți un mic nod care vi se răsuște în adâncul stomacului. Este în regulă. De fapt, e bine. Dacă toate acestea vă dau senzația că vă depășesc puțin competența nu înseamnă altceva decât că înțelegeți miza pusă în joc. Vestea bună este că nu sunteți singuri.

GĂSIȚI CÂȚIVA PRIETENI

Gânditorul și romancierul creștin C. S. Lewis (1898–1963) face deosebirea dintre simplii *tovarăși* și adevărații *prieteni*. Cu tovarășii noștri avem în comun o formă de activitate, fie ea o religie, o profesie, un domeniu de studiu sau doar o distracție preferată. Toate sunt bune și frumoase, dar nu reprezintă *prietenia* în sensul dat termenului de Lewis. Prietenia solicită ceva mai mult: o *întrebare*

comună. Cel care „este de acord cu noi că o întrebare, prea puțin interesantă pentru alții, este de mare importanță“, spune el, „ne poate fi Prieten. Nu trebuie să fie de acord cu noi în ceea ce privește răspunsul“.⁴

Pentru oricare dintre noi, Întrebarea este o sarcină prea dificilă ca s-o rezolvăm prin eforturi solitare. Avem *nevoie* de prieteni care să caute răspunsul împreună cu noi. Așadar, iată o invitație: pentru atingerea scopului urmărit de această carte, să fim prieteni. Întrebarea este de mare importanță pentru noi. Ne preocupă profund. Și vă invităm să faceți la fel. Nu trebuie să fim de acord asupra unui răspuns.

Acum, unul dintre lucrurile excelente legate de prieteni este că deseori vă fac cunoștință cu alți oameni — care încep prin a fi prietenii lor, dar, cu timpul, devin și prietenii voștri.

Începând din 2014, toți trei am ținut la Yale College un curs intitulat *Life Worth Living* — „O viață ce merită trăită“. De-a lungul anilor, mai bine de zece colegi au predat cu noi și au participat sute de studenți. Ne reunim în grupuri restrânse de cam 15 studenți în jurul mesei de seminar și timpul petrecut împreună îl dedicăm Întrebării. Pentru fiecare oră de curs citim texte din operele câtorva reprezentanți ai unor religii și tradiții filosofice majore, care să ne dea o mână de ajutor în orientarea discuțiilor noastre. Am facilitat discuții asemănătoare cu grupuri de adulți aflați la mijloc sau la final de carieră și cu un grup de deținuți dintr-o închisoare federală. În fiecare context abordăm *Life Worth Living* ca pe o lungă discuție între prieteni de astăzi, cu ajutorul prietenilor deosebit de înzestrați din trecut.

Este ceea ce vom face în paginile următoare. Când se ivește prilejul, îi vom așeza la masă pe unii dintre oamenii de pe tot globul și din toată istoria, care au reflectat adânc asupra Întrebării. Îi vom lăsa să-și spună părerea și vom vedea ce ne pot învăța despre ceea ce contează cel mai mult și de ce.

Vom mai auzi de Buddha și de alte figuri majore ale tradițiilor religioase și filosofice (Avraam, Confucius, Iisus și alții), dar și de oameni mai puțin cunoscuți care au urmat una dintre aceste tradiții și chiar de unii dintre contemporanii noștri. Imaginați-vă această carte ca pe o masă de seminar care a încălcat regulile timpului și spațiului. Și cumva am primit cu toții un loc alături de mințile cele mai răsărite. După cum le zicem studenților noștri de la Yale, cu cât ascultați mai atent ceea ce spun prietenii voștri din jurul mesei, cu atât veți avea mai mult de câștigat din această experiență.

Înainte de a merge mai departe, câteva avertismente rapide. Altminteri, abordarea de tipul mesei de seminar ar putea să conducă spre unele neînțelegeri destul de serioase.

1. De cele mai multe ori, vom descrie ceea ce gândesc alții. Când o vom face, ne vom strădui să o facem bine. Vom încerca să creionăm acele perspective pe cât de convingător ne stă în puteri. Dar ele nu sunt perspectivele *noastre*. Nu tot ceea ce spunem aici sunt idei în care credem și noi. În timp ce citiți, fiți atenți dacă ne expunem propriile concepții ori descriem ceea ce gândește altcineva. Procedând astfel, nu veți elimina doar neînțelegerile; veți fi totodată ajutați să prețuiți discuția dinamică dintre diverse perspective, pe care noi încercăm s-o facilităm. Acestea fiind spuse, este important să știți că noi nu suntem un soi de călăuze neutre spre o viață bună. Nimeni nu abordează Întrebarea venind de niciunde. Toți avem o poziție și propriile angajări. Prin urmare, așa cum facem la începutul cursurilor noastre, îngăduiți-ne să vă spunem pe scurt de unde venim. Toți trei suntem creștini. Mai precis, suntem teologi creștini (ceea ce înseamnă că ocupația noastră este să reflectăm asupra credinței creștine), trăim și lucrăm în Statele Unite. Ne-am străduit pe cât ne-a stat în puteri (din motive specific creștine) să fim imparțiali în tratarea tuturor glasurilor din jurul mesei. Am încercat să nu măsluim cărțile de joc. Însă ar fi necinstit să nu vă spunem cel puțin dincotro venim, lăsându-vă să folosiți după cum vă este voia această informație.
2. Când reunim diverși oameni în jurul mesei, nu presupunem că ei pot vorbi în numele unor întregi religii sau școli filosofice. Este imposibil să rezumi ori să condensezi în câteva pagini ceea ce de multe ori înseamnă mii de ani de frumoasă tradiție. Sau măcar în câteva cărți. Intenția noastră nu este ca după lectura acestei cărți să credeți că acum înțelegeți confucianismul, utilitarismul sau iudaismul. În schimb, sperăm să rămâneți cu ideea că v-ați întâlnit cu câteva lucruri esențiale pe care le-au spus și le-au săvârșit anumiți oameni din acele tradiții. Iar dacă unul sau mai mulți prieteni din jurul mesei vă stârnesc realmente interesul, căutați să aflați mai multe despre ei. (Le spunem același lucru studenților noștri de la Yale în prima zi de curs.)
3. Nu presupuneți că toți cei pe care i-am invitat la masă sunt fundamental de acord între ei în privința chestiunilor cu adevărat importante. Poate fi tentant să gândim astfel, mai ales pentru aceia dintre noi care își fac griji din pricina faptului că dezacordurile religioase și ideologice generează conflictele sociale, culturale și politice din zilele noastre. Un nucleu universal cu care toți suntem de acord pare să ofere o soluție. Dar

nu există așa ceva. Aici metafora mesei de seminar este utilă. Profesorii de discipline umaniste nu intră la curs presupunând că toți studenții gândesc deja în același fel. Ori că, la drept vorbind, vor gândi la fel după curs. Acceptarea dezacordului este inerentă modelului de seminar.

4. De asemenea inerent modelului de seminar este că inevitabil cineva trebuie să emită ultimul comentariu într-o anumită discuție — dar asta nu înseamnă că acela a închis discuția, rezolvând problema. Înseamnă doar că ora de seminar s-a încheiat. La fel și la masa noastră imaginară de seminar. Cineva trebuie să se pronunțe la urmă, dar asta nu înseamnă că a dat soluția cea mai bună sau răspunsul final. Doar fiindcă încheiem un capitol cu o anumită concepție particulară nu înseamnă că aceea este viziunea corectă și nici măcar aceea despre care noi credem că este valabilă.

OK. Ne-am clătit gâtul suficient. Să începem.

ÎN-COM-PRE-HEN-SI-BIL *

Întâmplător, fiecare dintre autori are o fiică. Pe la șase ani, fetița lui Ryan învăța să citească și ajunsese în punctul în care încerca să dea de capăt cuvintelor complicate. Cuvinte precum *incomprehensibil*.

Ei bine, când fetița de șase anișori a dat cu ochii de *incomprehensibil*, i s-a arătat un șir de litere de necitit, de nepronunțat, efectiv interminabil. Toată ființa sa îi spunea să arunce prosopul. Numai că, dacă ești sora mai mare și îi citești frățiorului tău mai mic din *Cartea fără poze*, nu te poți da pur și simplu bătută și-i înmânezi cartea lui Tati. La urma urmei, este o treabă serioasă.

Așa cum învățase să citească literă cu literă cuvintele mici, s-a prins imediat că, șmecheria era să ia acel lung și înspăimântător șir de litere și să-l spargă în părți ușor de mânuit: in-com-pre-hen-si-bil. Acum, *acela* este un munte fonetic pe care îl poți escalada.

După cum spuneam, Întrebarea este descurajant de vastă. Este incomprehensibil de vastă. Este tipul de întrebare ce vă poate ispiti să aruncați prosopul. Numai că atunci când sunteți persoana matură, responsabilă de forma vieții voastre, nu puteți să renunțați și să vă încredințați viața altcuiva. Este o treabă cu adevărat serioasă.

Am dori să vă sugerăm aici aceeași scamatorie de care s-a folosit fetița lui Ryan cu termenul *incomprehensibil*: luați enorma și înfricoșătoarea Întrebare și

---

* În original, autorii propun termenul *pre-pos-ter-ous* — „irațional“, „absurd“, „fără noimă“; am considerat că în limba română este mai potrivit termenul „incomprehensibil“. (N.t.)

spargeți-o în părți cel puțin întrucâtva mai ușor de abordat. La fel ca în fonetică, și reflecția despre ceea ce contează cel mai mult și care vă modelează viața suportă același procedeu — mai mult sau mai puțin. În acest caz, părțile mai ușor de mânuit nu sunt silabe. Sunt cumva niște subîntrebări mai restrânse și mai concentrate, care vizează aspecte individuale ale unicei mari Întrebări incompreensibile.

Aceasta este abordarea cursului nostru despre viața ce merită trăită. Este eficientă. Studenții încep fără să știe cum să formuleze Întrebarea sau chiar neștiind realmente că există o Întrebare de pus. Cu siguranță, nu știu cum să-i *răspundă*. Termină cu un set de instrumente care îi ajută să revină la ea în repetate rânduri cu mai mare încredere și cu șanse sporite de a găsi unele răspunsuri bune.

Vom folosi aceeași abordare și aici. În fiecare capitol din carte ne ocupăm de una dintre subîntrebări. Prezentăm subîntrebarea particulară, vedem cine ridică mâna să-i dea un răspuns, după care expunem mizele diferitelor răspunsuri.

Ceea ce nu vor face aceste capitole este să răspundă la subîntrebări în locul vostru. Asta e sarcina voastră. În vreme ce este important să aveți prieteni alături în timpul căutării, până la urmă doar voi puteți răspunde la Întrebare sau chiar la subîntrebările ei mai ușor de pătruns.

NUMAI VOI

Cât de liberi suntem să ne modelăm viața? Și câtă responsabilitate avem față de ea?

La începutul jocului de cărți numit *war* — „război“ —, vi se distribuie un pachet de cărți amestecate aleatoriu. Nu știți ce cărți ați primit și nu le puteți vedea pe ale celorlalți. Fiecare jucător întoarce cu fața în sus prima carte din pachet. Cine întoarce cartea cea mai mare ia toate cărțile de pe masă și le pune la fundul propriului pachet. Dacă doi sau mai mulți jucători întorc niște cărți de valoare egală, continuă să întoarcă pe față altă carte... și încă una... și încă una... până când unul dintre ei întoarce cartea cea mai mare.

Jocul continuă — inexorabil, fără milă — până când un jucător strânge toate cărțile.

În acest joc nu există decizii. Există numai o procedură. Orice mașină care poate recunoaște care cărți sunt mai mari și care mai mici ar fi capabilă să joace tot atât de bine ca un om. Nimeni nu este responsabil pentru modul în care decurge și se termină jocul.

Exact ca în jocul *război*, la startul unei partide de poker primiți o mână de cărți amestecate la întâmplare. La fel, toată lumea de la masă. Nu puteți vedea cărțile celorlalți jucători. Dar în acest joc *puteți* să vă vedeți cărțile proprii. Pe măsură ce se desfășoară jocul, jucătorii mizează și se întorc pe față niște cărți pe care toți jucătorii le pot combina cu cărțile din mână. Sperați să faceți cea mai puternică formație de cinci cărți.

Există reguli care stabilesc care formații sunt cele mai tari. Și există reguli care precizează modul în care puteți să reacționați în fiecare moment al rundei. Ar putea să existe reguli care limitează cât sau de câte ori puteți să mizați. Desigur, nu puteți întoarce cărțile celorlalți jucători. Ori să amestecați cărțile. Și alte reguli de acest tip.

Când jucați poker, nu dețineți controlul total. Nu vă alegeți cărțile. Sau cărțile adversarilor. Ori cum mizează aceștia. Sau cum răspund ei la mizele voastre. Nici regulile jocului. În cea mai mare parte, nu îl puteți controla.

Cu toate astea, sunteți răspunzător pentru modul în care vă jucați mâna. Nu puteți determina rezultatul. Acesta depinde întotdeauna atât de șansă, cât și de cum acționează ceilalți jucători. Dar nu sunteți nici total neimplicați în rezultatul jocului. Cum se termină acesta depinde parțial de ceea ce faceți cu situațiile care vi se oferă. Sunteți participanți. Și răspunzători de felul în care participați.

Se pare că *război* și pokerul se află într-un contrast clar. În *război*, nu aveți opțiuni și nicio responsabilitate, pe când în poker aveți unele alegeri limitate și o oarecare responsabilitate reală. Dar iată cum stau lucrurile: chiar dacă jucați *război*, aveți un anume tip de responsabilitate. Nu sunteți nici măcar parțial responsabili de rezultatul jocului, desigur. Însă sunteți responsabili de felul în care jucați. Veți fi îngăduitor cu țâncul vostru care abia învață să meargă, în timp ce el se distrează de minune pe seama voastră, văzând că vă bate măr? Sau veți fi iritat pentru că v-a târât în acest iad determinist? Veți respecta regulile jocului? Sau veți schimba pe furiș locurile ca să aveți o mână mai bună în timp ce adversarul ia o gustare? (Unul dintre noi a încercat asta pe când avea patru ani. Nu a mers.)

Seamănă viața mai mult cu pokerul sau cu jocul *război*? Cât spațiu de manevră ne permit „regulile” vieții? Greu de spus. Există argumente serioase de ambele părți. Dar, indiferent unde cade adevărul în spectrul poker-*război*, două idei sunt importante. În primul rând, aveți o *oarecare* responsabilitate pentru forma vieții voastre. (Forma vieții voastre include atât câștigurile, cât și pierderile, precum și felul în care jucați.) În al doilea rând, responsabilitatea nu este nelimitată. Suferă constrângeri. Nu decideți unde v-ați născut. O lume

enormă, stupefiant de complicată generează întotdeauna situațiile în care vă aflați. Și nu puteți să hotărâți rezultatele. (Efortul fără preget și îndrăzneala nu vă garantează succesul. Aceasta este o ficțiune americană. Și una dăunătoare, pe deasupra.)

Nici măcar *cine* sunteți nu depinde în totalitate de voi. Fiecare se confruntă cu lucruri care îi modelează viața în feluri pe care nu le-ar fi dorit dacă ar fi avut de ales. În moduri cu adevărat importante, pur și simplu ne trezim că suntem cei care suntem.

Nu sunteți niște dictatori omnipotenți. Nu decideți ce urmează să se întâmple. Asta e destul de clar.

Dar, ca să revenim la prima idee, nu sunteți nici o piatră. O piatră nu reacționează dacă cineva o ridică, o șlefuieste și o fixează în aleea din grădină. Reacționați, în feluri limitate, dar totuși foarte reale, față de ceea ce se întâmplă cu voi și în preajma voastră. Vă jucați cărțile din mână.⁵

Nu sunteți nici un hamster. Un hamster reacționează dacă îl ridicăți. Ar putea să existe un sens în care animalul decide cum să reacționeze. Dar un hamster nu poate să întrebe cum *ar trebui* să reacționeze. Voi puteți. Și pentru că puteți, sunteți răspunzători dacă reacționați sau dacă nu faceți nimic.

Chiar și în această privință există constrângeri. Vechii mayași nu puteau să decidă dacă iluminarea, urmarea lui Iisus ori lupta pentru dreptate socială sunt adevăratele căi ale vieții, cele pe care ei ar trebui să le urmeze. Acestea nu erau nici măcar posibilități conceptibile pentru ei. Dar și în cazul lor responsabilitatea este cu toate acestea reală. Pentru simplul fapt că există o cale normală de urmat nu înseamnă că nu sunteți responsabili pentru decizia de-a pași pe ea sau nu. Doar pentru că există o viziune standard despre viața bună pentru unii ca voi nu înseamnă că nu sunteți responsabili pentru decizia de-a o asimila sau nu.

Aceasta este forma cea mai elementară a acelei responsabilități limitate care vă caracterizează viața.⁶ Este responsabilitatea de a discerne, pe cât puteți de bine, ce fel de viață ar merita cu adevărat să fie ținta căutărilor voastre — responsabilitatea de a vedea Întrebarea și de a-i răspunde.

È TOT ATÂT DE RĂU PE CÂT SOCOTIȚI CĂ ESTE (CEEĂ CE-I UN LUCRU BUN)

Fără nicio îndoială, în zilele noastre cea mai îndrăgită dintre spusele lui Iisus din Nazaret este „Nu judecați, ca să nu fiți judecați”,^{*7} îndeosebi fiindcă unii creștini contemporani sunt enervant de grăbiți să-i judece pe alții. Ne ferim de judecată — mai ales de judecata privind întreaga noastră viață. Când cineva judecă o parte din viața noastră, cel mai mult ne temem că în realitate judecata vizează întregul nostru mod de viață.

Această carte susține că temerile noastre cele mai apăsătoare sunt întemeiate. Viața fiecăruia — nu doar un aspect sau altul, ci întregul ei — este supusă judecății. Cine judecă și după ce criterii — acestea sunt întrebări importante. Le vom atinge în paginile care urmează. Dar începem cu ideea că viețile noastre privite în întregul lor pot să reușească ori să eșueze. Unele lucruri pe care le facem ori le lăsăm nefăcute indică succese și eșecuri înregistrate nu doar într-un aspect al vieții sau în altul, ci neîmpliniri ale înseși umanității noastre.

Însă această carte mai susține totodată că prezența în viețile noastre a unor astfel de riscuri este un lucru bun. Sensul și bogăția vieții așa cum o cunoaștem și o trăim aici și acum rezultă parțial din gravitatea ei. Un meci de campionat înseamnă mai mult decât o partidă amicală între prieteni, fiindcă riscurile sunt mai mari. Și mai profund, greutatea vieților noastre rezultă din faptul că sunt de neînlocuit. Conform majorității, avem numai o singură viață. Majoritatea oamenilor cred că nimic nu este mai prețios decât viața. Să reușim ori să dăm greș în privința vieții noastre în întregul ei este cel mai greu lucru pe care îl putem face.

MAI PRESUS DE TOATE, ARHITECT

Albert Speer (1905–1981) era un tânăr inteligent și un arhitect strălucit. Când Hitler i-a oferit postul de arhitect-șef al Partidului Nazist încă nu împlinise 30 de ani. Oferta i s-a părut imposibil de refuzat. Era, după cum a spus el, „mai presus de toate, arhitect”.⁸ Iar Hitler i-a oferit oportunitatea „de a proiecta edificiile cum nu se mai văzuseră de două milenii. Ar fi trebuit să fi

---

* *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Renașterea: Cluj-Napoca, 2009, p. 1467. (N.t.)

moralmente foarte stoic ca să respingi propunerea“, a scris el după mulți ani. „Dar eu nu am fost câtuși de puțin un astfel de om.“

Așa se face că a acceptat. După care a participat (mai mult decât a recunoscut vreodată) la una dintre cele mai atroce crime din istorie. A slujit efortul de război al Germaniei, a folosit munca sclavilor, a facilitat Holocaustul. Și, în același timp, este adevărat că a proiectat edificii spectaculoase.

Albert Speer nu a fost lipsit de o anumită măreție. Aceasta rezidă în faptul că era „mai presus de toate arhitect“. Dăruirea neobișnuită față de propria carieră l-a făcut un arhitect excepțional de *bun*. Dar acea măreție conține monstruozitatea vieții sale fiindcă aceeași dăruire unică l-a făcut totodată o ființă umană excepțional de *malefică*.

Este posibil să reușim în cele mai înalte aspirații ale noastre și să eșuăm totuși ca ființe umane.

În parte, frumusețea umanității noastre constă în faptul că suntem capabili să răspundem la Întrebare și să legiferăm răspunsurile date ca reguli după care trăim. Această capacitate face posibile atât bunătatea, cât și corupția umanității noastre, atât adevărul, cât și falsitatea vieților noastre.

Poate că foarte puțini dintre noi se vor întâlni vreodată cu tipul de eșec catastrofal exemplificat de Speer. Poate că nu ne vom confrunta cu întrebarea dacă împlinirea ambițiilor noastre merită colaborarea cu cei care comit crime împotriva umanității. Și poate că, în consecință, vom scăpa de îngrozitorul răspuns afirmativ al lui Speer. Sau poate că nu vom fi la înălțimea umanității noastre pur și simplu, fiindcă nu aspirăm la nimic vrednic de atenție. Dar fiecare dintre noi trebuie să răspundă într-un fel sau altul pentru forma vieții sale. Este suficient să mizăm pe faptul că, dacă nu izbutim să ducem o viață demnă de umanitatea noastră, eșecul va fi măcar unul modest? Sau putem, în schimb, să întâmpinăm cu brațele deschise Întrebarea, să ne dedicăm pe cât ne stă în puteri aflării unui răspuns, căutând să devenim oameni care pot spune sincer nu că „Am fost mai presus de toate arhitect“, ci „Am fost mai presus de toate o ființă umană“?

CUM SĂ CITIȚI ACEASTĂ CARTE

Sperăm să vă fi convins că merită să investiți din belșug timp și energie în lupta cu Întrebarea. Mize atât de mari pe cât este forma vieților noastre solicită o reflecție serioasă. Acestea fiind spuse, este important să facem o distincție: încleștarea serioasă cu Întrebarea este una și a face acest lucru prin lectură, scris